

Miten Suomi voi vaikuttaa biopolttoainetuotantoon

Viljelykasvipohjaiset biopolttoaineet ovat nostaneet ruuan hintaa ja lisänneet nälkää eivätkä ne ole fossiilisia polttoaineita ympäristöystävällisempiä.

EU:n ja Suomen tulee luopua tavoitteista lisätä biopolttoaineiden tuotantoa ja keskittyä kasvihuonekaasupäästöjen vähentämiseen. Poliittiset päättäjät voivat myös vaikuttaa siihen, ettei polttoainetuotanto kilpaile ruuan tuotannon kanssa ja että tuotanto kehitysmaissa tukee paikallista kehitystä.

Suomen kansanedustajien ja hallituksen tulee

- puoltaa biopolttoainetavoitteiden perumista. Huomio tulee kiinnittää ilmastopäästöjen vähentämiseen ja teollisuus tulee ohjata tekemään tuotekehitystä päästöjen vähentämiseksi.
- tukea kulutuksen vähentämistä. Ilmastonmuutokseen ei valitettavasti pystytä vastaamaan pelkästään teknologian keinoin.
- ajaa investintisääntöjä, joissa sijoittajien, ihmisten ja valtioiden oikeudet huomioidaan tasapuolisesti. Polttoaineyritysten investoinnit kehitysmaihin ovat tuoneet vähäisiä hyötyjä paikallisille ihmisille ja valtioille.
- osallistua aktiivisesti sitovien kansainvälisten ohjeiden laatimiseen yritysten yhteiskuntavastuulle. Niiden tuella vastuun kantaminen ei söisi yrityksen kilpailukykyä.

Biopolttoaineiden lisäystavoitteista luovuttava

Poliittisilla päätöksillä on suora vaikutus liikenteen biopolttoaineiden tuotantoon. Polttoaineyhtiöt ovat jo kauan kehittäneet vaihtoehtoja fossiilille polttoaineille, mutta viime vuosien uudet lait ja direktiivit ovat merkittävästi vauhdittaneet vaihtoehtojen käyttöönottoa.

Esimerkiksi Euroopan unionin jäsenmaat ottivat vuonna 2003 tavoitteekseen biopolttoaineiden käytön nopean lisäämisen. Päätöksen vauhdittamana liikenteen biopolttoaineiden tuotanto Euroopassa kasvoi 1,1 miljoonasta 4,9 miljoonaan tonniin vuosina 2004-2006. Samaan aikaan kasvoi myös tuonti alueen ulkopuolelta.

EU:n tämän hetkinen tavoite on, että biopolttoaineet kattaisivat Euroopassa käytettävistä liikenteen polttoaineista 5,75 prosenttia vuoteen 2010 mennessä ja 10 prosenttia vuonna 2020.

Tavoitteiden toteuttamiseksi Suomen laki velvoittaa polttoaineyritykset kattamaan biopolttoaineilla tänä vuonna kaksi, ensi vuonna neljä ja vuonna 2010 5,75 prosenttia kulutukseen toimittamansa polttoaineen energiasta. Laki ei aseta biopolttoaineille tarkempia ympäristövaatimuksia kuin perinteisille polttoaineille.

Tavoitteet rohkaisevat Eurooppaan myyviä polttoaineyrityksiä lisäämään biopolttoaineiden tuotantoa viljelykasveista, vaikka se syventää ruokakriisiä eikä ole ympäristöystävällistä (katso Biopolttoaineet ja köyhyys -artikkeli).

EU:n tavoitteet liikenteen biopolttoaineosuuksista tehtiin hätiköidysti. Tavoitteista tulee luopua, koska nykytutkimus osoittaa, että tavoitteet aiheuttavat ruokakriisiä eivätkä nykyiset biopolttoaineet ole fossiilisia polttoaineita ympäristöystävällisiä.

EU:n tulee keskittyä saavuttamaan tavoitteensa kasvihuonekaasupäästöjen vähentämisestä.

Velvoite vähentää kasvihuonekaasupäästöjä riittäisi rohkaisemaan polttoaineyritykset välttämään ruokakasvien käyttöä polttoaineiden raaka-aineena ja tekemään tutkimusta ja tuotekehitystä entistä ihmis- ja ympäristöystävällisempiin polttoainemuotoihin.

Lisäksi tarvitaan kunnolliset sosiaaliset ja ympäristöstandardit sille, mitä voidaan kutsua bioenergiaksi. Jatkossa päämääränä täytyy olla, etteivät polttoaineet kilpaile raaka-aineista ruuan tuotannon kanssa, tuotanto kehitysmaissa tukee paikallista kehitystä ja ilmastopäästöt vähenevät merkittävästi.

Tuotekehittelyä tulee tukea myös muihin keinoin, jotta ilmasto- ja ihmisystävälliset polttoainemuodot saadaan mahdollisimman nopeasti kaupallisesti kannattaviksi.

Teollisuusmaiden alati kasvavan energian tarpeen tyydyttäminen ei saa aiheuttaa äärimmäisen kurjuuden lisääntymistä kehitysmaissa.

- **Suomen tulee puoltaa biopolttoainetavoitteiden perumista. Huomio tulee kiinnittää ilmastopäästöjen vähentämiseen ja teollisuus tulee ohjata tekemään tuotekehitystä ilmasto- ja ihmisystävällisempien polttoaineiden kehittämiseksi.**

Poliittisia tavoitteita

Monet maat Yhdysvalloista Brasiliaan ja Kiinaan ovat asettaneet korkeita tavoitteita biopolttoaineiden käytön lisäämiseksi. EU:n jäsenmaat ovat vuoden 2003 biopolttoainedirektiivissä sitoutuneet lisäämään biopolttoaineiden käytön 2 prosenttiin liikenteen polttoaineista vuonna 2005 ja 5,75 prosenttiin vuonna 2010.

Tammikuussa 2007 Euroopan komissio ehdotti sitovia tavoitteita uusiutuvan energian nostamiseksi 20 prosenttiin Euroopan energiankulutuksesta ja biopolttoaineiden nostamiseksi 10 prosenttiin liikenteen polttoaineista jokaisessa jäsenmaassa vuonna 2020.

EU maiden johtajat ovat tukeneet tavoitteita, mutta asettaneet ehdoksi, että biopolttoaineiden tuotanto on kestävä ja että nykyistä kehittyneemmät biopolttoaineet tulevat kaupallisesti saataville. Euroopan parlamentti on tukenut vain uusiutuvaa energiaa kokonaisuudessaan koskevaa tavoitetta.

Tammikuussa 2008 Komissio julkaisi luonnoksen direktiivistä, joka panisi 10 prosentin biopolttoainetavoitteen täytäntöön. Direktiivi ehdottaa myös kriteerejä biopolttoaineiden kestävyydelle, mutta eurooppalaiset kansalaisjärjestöt Greenpeacesta WWF:ään pitävät kriteerejä riittämättöminä. Direktiivin voimaantuminen vaatii niin jäsenvaltioiden, komission kuin parlamentinkin hyväksynnän.

Kulutusta vähennettävä

Biopolttoaineiden kaltaiset näennäisratkaisut uhkaavat syrjäyttää tieltään todelliset ratkaisut liikenteen päästöjen vähentämiseen.

Suomen tulee vähentää liikenteen ilmastopäästöjä parantamalla julkista liikennettä, harjoittamalla

ilmastoystävällistä kaavoituspolitiikkaa ja kannustamalla autoyhtiöitä kehittämään vähemmän polttoaineita kuluttavia kulkuneuvoja. Tarvitaan innovatiivisia välineitä kevyen liikenteen tukemiseksi ja autoistumisen hillitsemiseksi esim. autojen yhteisomistuksen avulla.

- **Suomen tulee panostaa kulutuksen vähentämiseen ja kestävien tuotanto- ja kulutustottumusten tukemiseen. Ilmastonmuutoksen haasteeseen ei pystytä vastaamaan pelkästään teknologian keinoin.**

Investointisopimuksia uudistettava

Biopolttoaineiden jalostajat ovat suuria monikansallisia yrityksiä, kuten Neste Oil. Myös monet raaka-aineplantaasit on perustettu ulkomaisella rahalla. Näin ollen poliittiset päättäjät pystyvät vaikuttamaan biopolttoaineiden tuotantoon ja sen ympäristö- ja köyhyysvaikutuksiin myös yleisillä, kaikkia tuotannonaloja koskevilla investointisäännöillä.

Kansainvälistä sijoitustoimintaa ohjataan säännöillä ja sopimuksilla, joita uudistetaan jatkuvasti. Sääntöjä laaditaan:

- monenvälisesti Maailman kauppajärjestö WTO:ssa. WTO:n investointisäännöt (Trade Related Investment Measures, TRIMs) astuivat voimaan vuonna 1995.
- pienemmissä maaryhmissä alueellisissa kauppasopimuksissa. Tällä hetkellä Eurooppa neuvottelee esimerkiksi neljän Saharan eteläpuolisen Afrikan maaryhmän, Kaakkois-Aasian ASEAN-maiden ja Keski-Amerikan maiden kanssa.

- kahden maan välisissä investointisuojausopimuksissa. Suomi on viime vuosina ollut maailman ahkerimpia investointisuojausopimusten laatijoita.

Oikeudet eivät ole tasapainossa

Köyhyyden vähentämisen kannalta nykyisten investointisopimusten ongelma on, että sijoittajien, ihmisten ja valtioiden oikeudet eivät ole tasapainossa.

Yksi merkki tasapainon puutteesta on se, miten voitot ovat jakautuneet vuonna 2002 alkaneen raaka-aineiden hintabuumin aikana. Esimerkiksi kaivannaisteollisuudessa yhä pienempi osa voitoista on jäänyt veroina ja palkkoina kehitysmaihiin. Hyödyt ovat päättyneet ulkomaisille kaivannaisyrittäjille.

Monilla muillakin aloilla ulkomaiset investoinnit jäävät liian usein köyhän maan muusta taloudesta erilliseksi saarekkeeksi.

Tämä pätee myös biopolttoaineisiin. Kasvava tuotanto on tuonut vähän verotuloja valtioille, harvoja urakoita paikallisille yrityksille ja kehnot palkat sekä työolot ovat saaneet köyhätkin ihmiset karttamaan työtä plantaaseilla (katso Biopolttoaineet ja köyhyys -artikkeli).

Ulkomaiset investoinnit eivät siis automaattisesti toimi köyhyden vähentämisen moottorina.

Investointisopimusten ongelmakohdat

Tällä hetkellä kansainväliset investointisopimukset asettavat rajoja valtioiden toimille ja vahvistavat yritysten oikeuksia. Sopimuksissa valtiot yleensä sitoutuvat toivottamaan kaikki ulkomaiset investoijat tervetulleiksi ja kohtelemaan kotimaisia ja ulkomaisia sijoittajia yhdenmukaisesti. Ulkomaisilta yrityksiltä ei näin voida edellyttää esimerkiksi paikallisten tuotteiden käyttöä.

EU ja Yhdysvallat ovat toivoneet, että valtioiden toimia rajoitettaisiin edelleen. Kehitysmaat puolestaan ovat esittäneet WTO:ssa sovittu monenvälisen investointisopimuksen löyhentämistä. Maat pysäyttivät WTO:n investointineuvottelut vuonna 2003 vedoten siihen, että sopimuksella on laajamittaisia vaikutuksia, eivätkä tutkijat ole rajoitusten köyhyysvaikutuksista yksimielisiä.

Yhteistyötä investointi-ilmapiirin rakentamiseksi

Investointisääntöjen tavoitteena on yleensä ollut investointivirtojen lisääminen, mikä onkin onnistunut. Tulevaisuudessa tavoitteena tulee kuitenkin olla investointien ohjaaminen niin, että ne tukevat köyhyden vähentämistä ja ympäristönsuojelua.

Investointisopimusten tulee tukea (1) yleistä yhteistyötä investointikysymyksissä, (2) reilua veropolitiikkaa ja (3) työntekijöiden oikeuksien toteutumista.

Yhteistyö muiden maiden kanssa on tarpeen erityisesti monille kehitysmailla, jotka pyrkivät parantamaan yritystoimintaa ohjaavien ympäristö-, kilpailu-, tekijänoikeus- ja muita lakejaan. Yhteistyö voi myös tukea yritystoimintaa tukevien tahojen kuten keskuspankkien ja korruption vastaisten yksiköiden vahvistamisessa. Kansainvälisen maksuliikenteen helpottamiseksi kansainvälinen yhteistyö on välttämätöntä.

Esimerkiksi eteläisen Afrikan maat ovat alueellisissa

- **Suomen tulee ajaa investointisääntöjä, joissa sijoittajien, ihmisten ja valtioiden oikeudet huomioidaan tasapuolisesti.**
- **Konkreettisesti kansanedustajat voisivat pyytää ulkoasiainministeriöltä selvitystä Suomen/EU:n ja kehitysmaiden investointisopimusten vaikutuksista köyhyteen.**

investointineuvotteluissa EU:n kanssa korostaneet tällaisen yhteistyön merkitystä, mutta EU on vaatinut perinteisten, valtioiden toimia rajoittavien sopimusten tekemistä.

Malttia verokilpailuun

Veropolitiikassa tarvittaisiin yhteistyötä verokilpailun hillitsemiseksi. Tällä hetkellä maat kilpailevat investoinneista ja yritykset kilpailuttavat kehitysmaita vaihtoehtoisia investointikohteita punnitessaan.

Kilpailu on painanut veroasteet alas. Monissa maissa ulkomaiset sijoittajat saavat verovapauden 10–15 vuodeksi, edullista luottoa, ilmaisen tontin ja rajattoman oikeuden voittojen kotiuttamiseen.

Useat asiantuntijoita kyseenalaistavat matalien verojen vaikutuksen yritysten sijoituspäätöksiin.

“Kokemuksemme kehitysmaiden ja siirtymämaiden konsultteina osoittaa, että useimmissa maissa investointiedut ovat tehottomia. Niillä on erittäin harvoin merkitystä investointien houkuttelemisessa. [...] Investoinnit tehdään suuria voittoja tuottaville aloille, eikä kohtuullinen verotaso pitäisi investoijia niiltä poissa”, kirjoittaa esimerkiksi Maailmanpankin IFC-rahaston neuvonantaja Joel Bergsmann.

Työnormit kuntoon

Työolojen osalta kansainvälisissä investointisopimuksissa tulisi vahvistaa neuvotteluosapuolten tuki kansainvälisen työjärjestön ILO:n ihmisoikeussopimuksille. Ne kieltävät pakkotyön, lapsityön ja syrjinnän sekä tunnustavat järjestäytymisoikeuden.

Sopimukset ovat laillisesti sitovia, mutta niitä rikotaan laajasti, koska ILOlla ei ole keinoja asettaa sanktioita rikkomuksista. Esimerkiksi 126 miljoonaa 5–17-vuotiasta lasta työskentelee vaarallisissa olosuhteissa.

Samaan aikaan teollisuusmaissa pelätään teollisten työpaikkojen valuvan halvan työvoiman maihin. Suomen työllisyyden hidas toipuminen 1990-luvun lamasta ja teollisuustyöpaikkojen vähentyminen kertookin maailmanlaajuisen työnjaon muutoksesta.

Työntekijöiden oikeuksien parantaminen on siis tärkeää niin ihmisten perusoikeuksien turvaamiseksi köyhissä maissa kuin teollisuusmaiden rakennemuutoksen hallitsemiseksi.

Yrityksille laadittava sitovampi vastuuhjeistus

Biopolttoaineiden tuotanto on esimerkki globaalien tuotantoketjujen toiminnasta ja yritysten merkittävästä roolista maailmanlaajuisessa kehityksessä. Moni katsoo, että yrityksillä on vastuuta osakkeenomistajiaan ja lakien noudattamista laajemmin.

Esimerkiksi ilmastoa kuormittavien tuotantoteknologioiden siirtämistä kehitysmaihin pidetään epäilyttävänä, vaikka kohdemaan lait sen sallisivatkin. Lapsityövoiman käyttöä kritisoidaan, vaikka tuotantomaan työlainsäädäntö olisi löyhä. Myös yritysten roolista korruption kitkemisessä on viime vuosina puhuttu yhä enemmän.

Yhä kasvava joukko yrityksiä tunnistaakin vastuunsa ympäristön tilan, työntekijöiden oikeuksien ja rahavirtojen läpinäkyvyyden ylläpitämisessä ja parantamisessa. Vapaaehtoiset yhteiskuntavastuuohjelmat ovat yleistyneet.

Yli 3700 yritystä on muun muassa vapaaehtoisesti lähtenyt mukaan YK:n Global Compact -aloitteeseen, jossa yritykset sitoutuvat edistämään ihmisoikeuksia, työntekijöiden oloja, ympäristön tilaa ja korruption vähentämistä. Aloitteeseen on liittynyt myös kymmenen suomalaisyritystä.

Sertifiointi ei pelasta sademetsiä

Biopolttoainealalla useat yritykset pykivät kantamaan vastuutaan osallistumalla sertifiointijärjestelmien kehittämiseen. Ideana on, että kestäviä tuotantotapoja noudattavat tuottajat voivat hakea sertifikaattia ja laittaa laatumerkin tuotteisiinsa. Kuluttajien toivotaan olevan valmiita maksamaan sertifioituista tuotteista tavallisia enemmän.

Esimerkiksi Neste Oil on ilmoittanut käyttävänsä vain sertifioitua palmuöljyä heti, kun sitä on saatavilla. Neste Oil on yli 200 muun palmuöljyn tuottajan, ostajan, rahoituslaitoksen ja kansalaisjärjestön tavoin liittynyt Roundtable on Sustainable Palm Oil (RSPO) -järjestöön, jossa kehitetään palmuöljyn sertifiointia. Sertifiointijärjestelmä ei kuitenkaan ole vielä valmis.

Aiemmat kokemukset metsäsektorilta ovat paljastaneet sertifiointijärjestelmien rajat. Jos kysyntä kasvaa ja tuotteesta saa hyvän hinnan, vain pieni osa tuottajista sitoutuu kestäviin tuotantotapoihin.

Näin voi käydä myös biopolttoaineiden raaka-ainetuotannossa. Vapaaehtoinen sertifiointi tuskin riittää suojaamaan ruokaturvaa ja luontoa, jos biopolttoaineiden kysyntä kasvaa voimakkaasti. Kasvavilla markkinoilla löytyy runsaasti ostajia myös kestävämmästä tuotetuille raaka-aineille.

Vakava ongelma on myös se, että sertifiointijärjestelmät keskittyvät yleensä ympäristövaikutuksiin ja sosiaalisia kriteereitä on

vähän. Sertifiointijärjestelmiin tulee liittää sosiaalisia vaatimuksia esimerkiksi paikallisyhteisöjen kuulemisesta, maa-alueiden kunnioittamisesta ja työntekijöiden perusoikeuksista, kuten minimipalkasta ja ammattiyhdistystoiminnan sallimisesta.

Suomessa biopolttoaineille on pian mahdollista hakea pohjoismaista ympäristömerkintää, joutsenmerkkiä. Joutsenmerkkiä koskevat samat ongelmat kuin sertifiointia yleensä.

Sitovia sääntöjä YK:ssa

Vapaaehtoisten aloitteiden lisäksi, joissa edelläkävijäyritykset voivat asettaa myönteisen esimerkin, tarvitaan vahvempi kansainvälinen yhteisymmärrys yritysten yhteiskuntavastuun laajuudesta ja syvyydestä. Tarvitaan myös julkista seurantaa vastuun toteutumisesta ja keinoja puuttua rikkomuksiin.

Yhteiskuntavastuun periaatteet on linjattu Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö OECD:n toimintaohjeistoon monikansallisille yrityksille. Ohjeiston noudattamista seuraamaan on myös perustettu kansallisia yhteyselimiä. Suomessa toimintaohjeiden täytäntöönpanoa edistää kansainvälisen sijoitustoiminnan ja monikansallisten yritysten neuvottelukunta MONIKA. Yhteyselimiltä kuitenkin puuttuu valta rikkurien rankaisemiseen, eivätkä ne ole juuri vaikuttaneet yritysten toimintaan.

Lisäksi YK:ssa asetettiin vuonna 2003 normit yritysten vastuusta. Ne asettavat valtioille perimmäisen velvollisuuden varmistaa ihmisoikeuksien toteutuminen myös yritysten toiminnassa. Nämä normit olivat askel kohti laillisesti sitovia sääntöjä, mutta niihin ei valitettavasti liity valvontamekanismeja.

Rahavirtojen läpinäkyvyys

Yleisten yhteiskuntavastuuohjeistusten lisäksi on tehty useita aloitteita kansainvälisten rahavirtojen läpinäkyvyyden parantamiseksi. Tavoitteena on korruption ehkäisy ja voittojen reilu jako suuryritysten ja kehitysmaiden välillä.

Tällä hetkellä verohelpotukset, joita kehitysmaat antavat ulkomaisia investointeja houkutellessaan, sekä yritysten toimet verojen vähentämiseksi johtavat kehitysmaalle tärkeiden resurssien päättämiseen ulkomaille. Pelkästään monikansallisten yritysten laittoman veronkierron arvioidaan maksavan kehitysmaalle menetettyinä verotuloina vuosittain puolitoistakertaisesti niiden saaman kehitysavun verran.

Ensiaskel tilanteen korjaamisessa olisi avoin raportointi siitä, minkä verran tuloja ja menoja yrityksillä kussakin maassa on. Pakollinen

raportointi varmistaisi, etteivät yritykset joudu keskenään eriarvoiseen asemaan. Tällöin niin yritysten kuin valtioiden vastuusta voitaisiin keskustella konkreettisemmin.

Yli 300 kansalaisjärjstön *Publish What You Pay (PWYP)* -koalitio on vuodesta 2002 ajanut kattavampaa maakohtaista raportointivelvollisuutta erityisesti kaivos-, öljy- tai kaasualoilla.

Aloitteita rahavirtojen julkistamiseksi

YK:ssa käynnistettiin vuonna 2002 Extractive Industries Transparency Initiative (EITI) -aloite, joka kutsuu hallituksia julkistamaan raaka-aineteollisuudelta saadut verotulot ja maksut. Aloitteeseen on liittynyt reilut 20 kehitysmaata.

Maailmanpankki ilmoitti kevätkokouksessaan 2008 käynnistävänsä EITI++ -ohjelman, joka laajentaa alkuperäisen EITI-aloitteen alaa tukemalla köyhien Afrikan maiden kykyä neuvotella raaka-aineteollisuuden sopimuksia.

Merkittävä edistysaskel oli myös EU:n parlamentin tekemä linjaus syksyllä 2007. Parlamentti velvoitti komissiota kehittämään maakohtaisia raportointivelvoitteita yrityksille, jotka toimivat kehitysmaissa raaka-aineteollisuudessa.

Maailmanpankin ja EU:n aloitteita tulisi laajentaa sekä maantieteellisesti että sisällöllisesti. Pidemmän aikavälin tavoitteena tulisi olla maakohtaisen raportointijärjestelmän laajentaminen koskemaan kaikkia monikansallisia yrityksiä.

- **Suomen tulee toimia aktiivisesti sellaisten laillisesti sitovien kansainvälisten yritysten yhteiskuntavastuuohjeiden luomiseksi, joiden rikkomisesta voitaisiin rangaista.**
- **Suomen tulee tukea aloitteita yritysten tulojen ja menojen julkistamiseksi maakohtaisesti.**